

بررسی تأثیرات طرح‌های ساماندهی و عوامل موثر بر پذیرش آن از سوی روستائیان (مورد مطالعه روستاهای بخش زهان)

حمید برقی^۱

دانشیار و عضو هیئت علمی گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱۱/۰۵ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۰۱

چکیده

ساماندهی روستاها از جمله استراتژی‌های کارآمد در برنامه ریزی توسعه و همچنین محوری‌ترین الگوی توسعه فضایی - کالبدی نواحی روستایی است. هدف این تحقیق بررسی تأثیرات طرح‌های ساماندهی و عوامل موثر بر مقبولیت آن توسط روستائیان بصورت مطالعه موردی در بخش زهان از شهرستان زیرکوه می‌باشد. این نوع تحقیق با توجه به هدف از نوع کاربردی و از لحاظ ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد پیمایشی است. برای جمع‌آوری اطلاعات میدانی، از ابزار پرسش‌نامه و مصاحبه با مردم روستاهای مورد مطالعه استفاده گردید. جامعه مورد پژوهش کلیه خانوارهای محدوده مورد مطالعه، بالغ بر ۲۱۰ خانوار می‌باشد، که با کمک فرمول کوکران، حجم نمونه ۱۳۶ خانوار محاسبه و در نهایت از طریق نرم افزار SPSS محاسبات انجام و از آزمون‌های ویلکا کسون و دوجمله‌ای برای استنباط و ارتباط نتایج استفاده گردید. نتایج کلی نشان داد که ساماندهی روستاها در برخی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی، از جمله میزان رواج صنایع دستی بعنوان شغل جانبی، دسترسی به بازار فروش تولیدات، اشتغال زایی، وضعیت سواد، و... تغییرات ساختاری را به همراه داشته است. هرچند در مواردی نیز عکس موضوع شکل گرفته، که می‌تواند نشانگر عدم توجه به ساختارهای روستایی در ابعاد گوناگون و در نتیجه کارکردهای متفاوت باشد. همچنین در سنجش رابطه بین عوامل تأثیرگذار در پذیرش طرح ساماندهی، اینگونه استنباط می‌شود که برخی متغیرها از جمله آگاهی افراد نسبت به طرح، امید دسترسی به امکانات، بهبود مشارکت، امید به مسکن بهتر، بهبود امکانات بهداشتی و... در مقبولیت طرح توسط روستائیان موثر بوده است.

واژگان کلیدی: تأثیرات، اقتصادی-اجتماعی، طرح‌های ساماندهی، روستائیان، بخش زهان.

مقدمه و بیان مساله

مفهوم توسعه در فرآیند رشد نهفته است. در اکثر کشورهای پیشرفته جهان، توسعه روستایی رابطه تنگاتنگی با فرآیندهای ساختاری نظیر فرآیند اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، مدیریتی و زیست محیطی دارد (Herrmann & Osinski, 1999: 95). اساساً حوزه‌های روستایی به عنوان قاعده نظام سکونت و فعالیت ملی نقش اساسی در توسعه ایفا می‌کنند، چرا که توسعه پایدار سرزمین در گرو پایداری نظام روستایی به عنوان زیرنظام تشکیل دهنده نظام سرزمین است و پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف می‌تواند نقش موثری در توسعه منطقه‌ای و ملی داشته باشد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۲). پراکنش مردم در نواحی روستایی از اشکال اولیه پراکنش در قرن حاضر است، که برخی عوامل زمینه بی توجهی به مناطق روستایی را با خود به همراه داشته است (Patrick, 2008: 458). مدیریت جدید توسعه روستایی باید درک توسعه محلی، بروز ابتکارها، جمع‌گرایی و مشارکت را در دستور کار قرار دهد و بتواند مشکلات اقتصادی اجتماعی و زیست محیطی فضاهای روستایی را تحلیل کند (صیدایی و صالحی، ۱۳۸۹: ۱۲۴). سکونتگاه‌های روستایی نقش مهمی در نظام تولیدی کشور دارند، این شکل از فضا برآیندی از نظام های اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... می‌باشند. از این رو سازمان دهی مجدد و تعادل بخشیدن به فضاها امری ضروری به نظر می‌رسد (دریاباری و سعیدی، ۱۳۸۵: ۳۲). یکی از پیامدهای نامطلوب سیاست‌های توسعه‌ای در کشور، گسیختگی در ساختار فضایی است. (زنگنه و رکن الدین افتخاری، ۱۳۷۶: ۱۹). ساماندهی روستاهای پراکنده در مناطق مختلف، نمونه بارزی از روستاهایی هستند که نیاز به برقراری یک ساختار جدید فضایی در آنها ضروری است. چرا که ارائه خدمات به روستاهای پراکنده، با توجه به مشکلات موجود محیطی و انسانی مشکل می‌باشد. در واقع ساماندهی روستاهای پراکنده از طریق شناخت ساختارهای محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فضایی-کالبدی نواحی روستایی، امکان پذیر خواهد بود. اجرای طرح های ساماندهی روستایی، مسلماً تأثیرات مختلف اجتماعی، اقتصادی و... را به همراه دارد. بررسی نمونه این طرح ها سبب روشن تر شدن نقاط ضعف و قوت آنها خواهد شد و در راستای اقدامات بعدی مفید خواهد بود. آنچه در این تحقیق هدف می‌باشد، بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی طرح ساماندهی روستاهای پراکنده، و همچنین عوامل موثر بر پذیرش این موضوع توسط روستائیان بصورت مطالعه موردی، بعنوان شکلی از توزیع فضایی-مکانی و برآیندی از نظام های اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی در سطح منطقه‌ای... می‌باشد. بر همین اساس چند سوال کلی می‌توان مطرح کرد.

۱- آیا ساماندهی سکونتگاه‌های روستایی موجب تغییراتی در وضعیت اقتصادی خانوارهای روستایی شده است؛ ۲- آیا ساماندهی روستاهای مورد مطالعه، بر وضعیت اجتماعی و فرهنگی خانوارها موثر بوده است؟ ۳- آیا آگاهی سازی نسبت به ساماندهی روستاهای مورد مطالعه، در مقبولیت آن توسط مردم تأثیر مناسبی داشته است؟

ادبیات تحقیق

برنامه‌ریزی به منظور توسعه نواحی کمتر توسعه‌یافته، مشخصاً از دهه ۶۰ میلادی با توجه به ضرورت‌های اقتصادی-اجتماعی حاکم بر جهان و عقب ماندگی های جهان سوم بطور خاص که نسبت به دیگر کشورها دچار عدم توسعه‌یافتگی مفروطی بودند، شروع شد (مایر و دادلی، ۱۹۸۴: ۱۳-۳۳). امر توسعه در واقع جریانی چند بعدی است

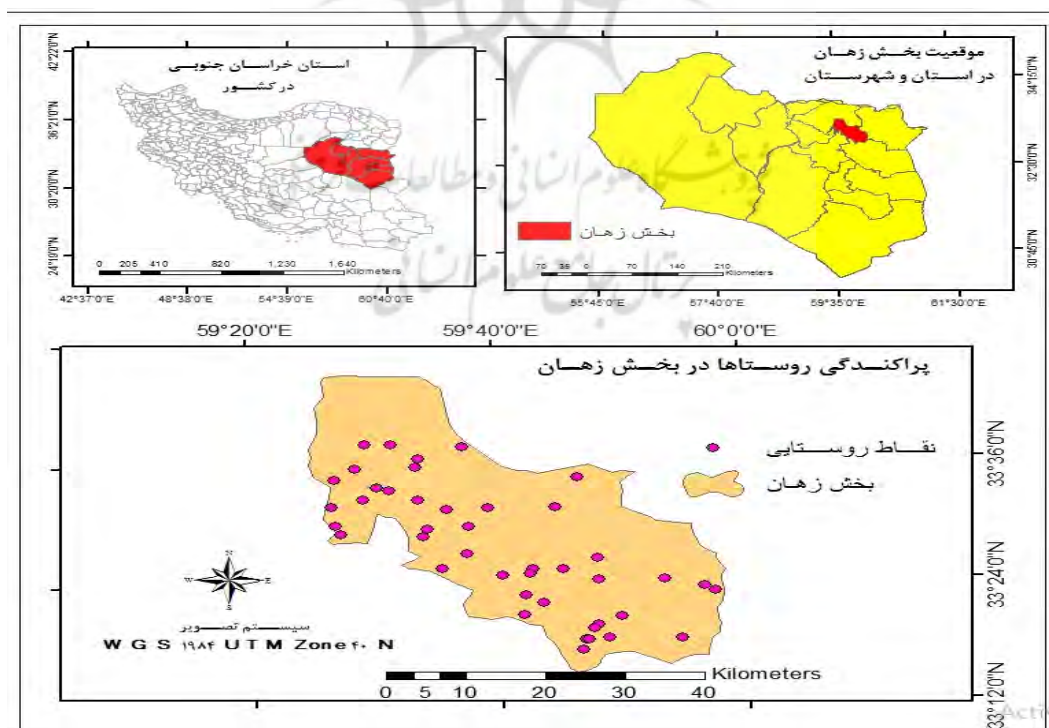
که مستلزم تجدید سازمان و تجدید جهت گیری مجموعه نظام اقتصادی، اجتماعی در سطح کشورها و مناطق خواهد بود (Richard & others, 1993:43). به دلیل به بن بست رسیدن فرآیند توسعه‌ای که از دهه‌ی ۱۹۴۰ شروع شده، از دهه‌ی ۱۹۸۰ نگاهی جدید به توسعه و توجه خاصی به مسائلی محیط زیست صورت گرفت. این موضوع مبنای نظریات پایداری قرار گرفت (Hardietal, 1997:49). پذیرش تعریف توسعه پایدار روستایی از دیدگاه کمیسیون جهانی ملل متحد که در آن توسعه‌ای را پایدار می‌داند که نیازهای نسل حاضر را بدون چشم پوشی از توان تولید برای پاسخگویی به نیازهای نسل آینده تامین کند، به لحاظ دشواری در تعیین نیازهای آیندگان با اشکالاتی مواجه است (Moffatt, 2002:12). با این حال در رابطه با سنجش پایداری، شاخص‌های ثابت و مشخصی وجود ندارد که بر اساس آن بتوان وضعیت موجود و آینده را پیش بینی کرد. بر این اساس در چارچوب تئوری توسعه پایدار، اجتماعات روستایی و انسان روستایی با زمین زیرپایش به گونه‌ای توأمان و یکپارچه مطمع نظر قرار می‌گیرد. زیرا پایداری فضای روستایی ناظر بر ایجاد توازن میان انسان، محیط و فعالیت‌های اقتصادی اوست. (بدری و طاهرخانی، ۱۳۸۷: ۷۰). تمامی تلاش‌های مربوط به توسعه پایدار، پیرامون سه محور اساسی قرار دارد: امنیت غذایی، ایجاد اشتغال و درآمد در مناطق روستایی برای ریشه کردن فقر و حفظ منابع طبیعی و محیط زیست (UNDP, 19994:1). لذا مشخص است که توسعه روستایی تنها مبتنی بر سیاست‌های محیطی نیست و بدون حل مسائل اجتماعی و اقتصادی، توسعه پایدار برای مناطق روستایی محقق نخواهد شد. همچنین این امر نیازمند دیدی کل نگرانه در سیاست‌های توسعه‌ای محیطی، اجتماعی و اقتصادی و یکپارچگی در این سه بعد است (Inskeep, 1991:85-87).

توسعه پایدار محقق نمی‌گردد، مگر این که اوضاع اجتماعی و فرهنگی جامعه‌ای را که توسعه در آن عملی می‌شود، بشناسیم و با نگاهی بلندمدت به برنامه بنگریم تا با دیدی که امکان بهره مندی از منابع توسعه را برای نسل‌های آینده نیز فراهم می‌آورد، به تحولات بنگریم (صادقی و میکائیکی، ۱۳۹۱: ۲۳). تجربه تاریخی فرآیند توسعه در کشورهای توسعه‌یافته، این امر را روشن ساخته که توسعه روستایی یک ضرورت بنیادی برای توسعه ملی است و می‌بایست در اولویت برنامه‌های توسعه‌ای قرار گیرد (شکوری، ۱۳۸۰: ۲۶). ساماندهی روستاها، یکی از راهبردهای عملی مراکز رشد است و سابقه آن در سطح جهان به سال ۱۹۷۶ و کنفرانس ونکوور ۱ بر می‌گردد. اهداف مورد نظر از ساماندهی عبارتند از؛ توسعه نظام اسکان؛ توسعه قطب‌های رشد برای مناطق کمتر توسعه‌یافته؛ ارائه خدمات و امکانات؛ ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و افزایش بهره‌وری؛ توسعه نهادهای مسئول مناطق روستایی (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۲۱۰). مضمون انسان دوستانه ساماندهی، برخورداری روستائیان محروم از نعمت آب لوله کشی، برق سراسری، درمانگاه و غیره است، که ادغام و ترکیب چند روستا در یک سایت جدید یکی از راهبردهای ممکن است. استقرار و فعالیت با توجه به توانها و ظرفیتهای محیطی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی به منظور دستیابی به توسعه پایدار روستایی؛ توسعه بخش‌های اقتصادی از طریق ارائه برنامه‌ها، و پروژه‌های اقتصادی به منظور توسعه فرصت‌های شغلی؛ ساماندهی مناسب زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی جهت ارتقای کیفیت زیست و تولید در قالب سازمان فضایی (سعیدی، ۱۳۷۷: ۴۳).

بر این اساس، مفهوم سازمان فضایی حاصل تعامل درازمدت جوامع انسانی و ساختار طبیعی نواحی است که روستاها و شهرها عناصر اصلی آن را تشکیل می‌دهند. از همین رو، پویایی یک سازمان فضایی، متأثر از نقش و کارکردهای سکونتگاه‌های مختلف، که به وسیله جریان افراد، کالاها، پول، اطلاعات الگوهای متنوع شغلی انجام می‌پذیرد (سعیدی، ۱۳۸۲: ۸۴-۸۱ و Lynch, 2005: 2). همه پدیده‌های جغرافیایی، اعم از طبیعی-اکولوژیک و یا اجتماعی-اقتصادی، حاوی خصلت و قانونمندی‌های نظام‌ها (سیستم‌ها)، هستند و از این رو، نظامواره عمل می‌کنند. از این رو می‌توان جغرافیا را علم شناخت ساختاری-کارکردی نظام‌های فضایی تعریف کرد (سعیدی، ۱۳۹۱: ۴-۵). بر این اساس، این تحقیق با در نظر گرفتن جوانب اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی، انسانی و... پویا ساختاری-کارکردی را در زمینه موضوع مورد بررسی، مدنظر قرار می‌دهد.

قلمرو جغرافیایی تحقیق

بخش زهان از توابع شهرستان زیرکوه در قسمت شمال و شمال شرقی استان خراسان جنوبی قرار گرفته است. از لحاظ موقعیت جغرافیایی در طول جغرافیایی ۵۹ درجه و ۲۶ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۵۸ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۴۴ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است (معاونت برنامه ریزی خراسان جنوبی، ۱۳۹۲). جمعیت بخش زهان در شهرستان زیرکوه در سال ۱۳۸۵ برابر با ۱۲۲۷۹ نفر و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ برابر ۱۲۴۵۶ نفر بوده است (سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰). محدوده مورد مطالعه دارای وسعت ۱۴۷۷,۷۰ کیلومتر مربع و از نظر تقسیمات دارای دو دهستان و ۴۲ روستا می‌باشد (معاونت برنامه ریزی خراسان جنوبی، ۱۳۹۲).

شکل ۱- نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مطالعه در کشور، استان خراسان جنوبی

منبع: سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۹۶

روش شناسی تحقیق

این نوع تحقیق با توجه به هدف از نوع کاربردی و از لحاظ ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات به صورت میدانی است. برای جمع آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز از اسناد و مدارک موجود و برای جمع آوری اطلاعات میدانی، از ابزار پرسش‌نامه و مصاحبه با مردم روستاهای مورد مطالعه استفاده گردید. جامعه مورد پژوهش کلیه خانوارهای محدوده مورد مطالعه، بالغ بر ۲۱۰ خانوار می‌باشد. بدلیل عدم دسترسی به کل اعضای جامعه، نمونه‌گیری از تعداد خانوارهای روستایی منطقه گرفته شد، که با کمک فرمول کوکران، حجم نمونه ۱۳۶ خانوار محاسبه و در نهایت از نرم افزار spss جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. نتایج در دو بخش اطلاعات توصیفی و استنباطی بدست آمد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. از آزمون‌های ویلکاکسون و دو جمله‌ای متناسب با نوع تحقیق، اهداف و متغیرها، برای استنباط و آزمون متغیرها استفاده گردید.

نتایج تحقیق

داده‌های جمع آوری شده، یک نمونه تصادفی از روستائیان بخش زهان در شهرستان زیرکوه در زمینه بررسی تأثیرات طرح‌های ساماندهی روستاهای کوچک و پراکنده و همچنین عوامل موثر بر پذیرش روستائیان در این مورد می‌باشد. روستاهای این منطقه دارای جمعیت پایین و از لحاظ توزیع مکانی-فضایی نیز، دارای تعادل فضایی نیستند. که عوامل طبیعی و اقلیمی خاص و کمبود منابعی از جمله آب، بعنوان مهمترین عوامل تاثیرگذار در ایجاد این شرایط و توزیع سکونتگاههای روستایی نقش اساسی را بازی می‌کنند. در چنین وضعیتی دسترسی روستائیان به انواع امکانات، و همچنین ارائه تسهیلات لازم به آنها توسط نهادهای دولتی و خصوصی با مشکل مواجه می‌باشد. لذا یکی از راهکارهای موجود در این زمینه ساماندهی این روستاها از طریق ادغام و تجمیع آنها می‌باشد. لذا این راهکار جنبه عملی به خود گرفت و به اجرا درآمد.

عوامل موثر بر پذیرش طرح

عوامل مختلف در پذیرش طرح ساماندهی توسط روستائیان مورد بررسی در قالب متغیرهای مختلف قرار گرفت و بر اساس این جدول بطور نمونه، میزان اطلاع و آگاهی افراد از اجرای طرح تجمیع، ۴۹ نفر گزینه آگاهی کم، ۵۲ نفر گزینه آگاهی متوسط و ۳۵ نفر آگاهی زیاد را انتخاب نموده‌اند. همچنین در مورد متغیر آگاهی از تأثیرات طرح در کاهش بیسوادی ۵۶٫۶ درصد افراد گزینه زیاد، و ۱۴ درصد گزینه کم؛ در مورد متغیر آگاهی از تأثیر طرح در افزایش درآمد نیز ۶۲ درصد افراد نسبت آگاهی را زیاد انتخاب نموده‌اند. در مورد دیگر موارد که بحث آگاهی افراد از طرح باشد، نیز این موضوع تقریباً موثر بوده است. در واقع اینگونه می‌توان تحلیل نمود که میزان آگاهی افراد در نحوه اجرا، پیامدها، قوت‌ها و ابعاد دیگر طرح، در پذیرش طرح توسط خانوارهای روستایی موثر بوده است. در مورد متغیرهای دیگری مانند دولتی بودن تمام عملیات طرح، مشارکت گرفتن مردم در طرح و تصمیم‌گیریها، عمل دولت به قول و قرارها و... بیشتر انتخاب بسمت گزینه‌های متوسط و ضعیف می‌باشد. در واقع افراد تاثیرگذاری این موارد را ضعیف و متوسط ارزیابی نموده‌اند. بطور کلی باید گفت، که ارائه امکانات و همچنین بستریایی که در طرح ساماندهی برای روستائیان وعده داده شده، در پذیرش طرح موثر و تاثیرگذار بوده است.

جدول ۱- میزان تاثیر گذاری برخی عوامل در پذیرش طرح توسط روستائیان

موارد تاثیر گذار در پذیرش طرح	کم	متوسط	زیاد	جمع
اطلاع از اجرای طرح تجمیع	۴۹	۵۲	۳۵	۱۳۶
تعمیل به عقد قرارداد با طرح	۲۸،۷	۳۷،۵	۳۳،۸	۱۰۰
آگاهی از تاثیرات طرح در کاهش بیسوادی	۱۹	۴۰	۷۷	۱۳۶
آگاهی از تاثیر طرح در افزایش درآمد	۳۴	۴۰	۶۲	۱۳۶
آگاهی از تاثیر اجرای طرح در کاهش بیکاری	۱۹	۵۳	۶۴	۱۳۶
آگاهی از تاثیر اجرای طرح در افزایش امکانات رفاهی	۱۹	۶۲	۵۵	۱۳۶
آگاهی از تاثیر طرح در بهبود امکانات بهداشتی	۱۹	۵۴	۶۳	۱۳۶
دولتی بودن تمام عملیات طرح	۵۳	۵۷	۲۶	۱۳۶
مشارکت گرفتن مردم در طرح و تصمیم گیریها	۵۲،۹	۲۲،۸	۲۴،۳	۱۰۰
عمل دولت به قول و قرارها	۶۱	۵۷	۱۸	۱۳۶
همکاری ارگان های متولی	۳۷،۵	۴۱،۹	۲۰،۶	۱۰۰
برگزاری دوره آموزشی پیرامون پذیرش طرح	۵۱	۵۵	۳۰	۱۳۶
تاثیر افراد معتمد محلی در مقبولیت طرح	۶۵	۳۸	۳۳	۱۳۶
پذیرش طرح توسط معتمدان و تاثیر آن در پذیرش سایر افراد	۴۷،۸	۲۷،۹	۲۴،۳	۱۰۰
استفاده از وسایل ارتباط جمعی	۲۰	۴۹	۶۷	۱۳۶
تعمیل برای بدست آوردن مسکن مناسب	۱۸	۳۸	۸۰	۱۳۶
تعمیل برای بدست آوردن زمین معوض مناسب	۲۳	۵۷	۵۶	۱۳۶
درصد	۱۶،۹	۴۱،۹	۴۱،۲	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

وضعیت اجتماعی و فرهنگی

در خصوص ارزیابی وضعیت اجتماعی محل سکونت آنان قبل و بعد از اجرای طرح، اینگونه می‌توان بیان کرد که اکثریت افراد قبل از اجرای طرح میزان موارد استفاده از حمام شخصی، استفاده از آب لوله کشی، برخورداری از وسایل ارتباط جمعی، میزان اوقات فراغت زنان، برخورداری از بیمه خدمات درمانی، امکانات تحصیل برای دختران، امداد رسانی در مواقع بحرانی و امکانات آموزشی را ضعیف ارزیابی نموده‌اند و میزان امداد رسانی در مواقع بحرانی را در حد متوسطی دانسته‌اند. همچنین از نظر افراد مورد بررسی میزان موارد ثبات و آرامش در زندگی، امنیت اجتماعی و مهارت در کشاورزی قبل از اجرای طرح خوب و مناسب ارزیابی نموده‌اند. همچنین از نظر اکثریت افراد بعد از اجرای طرح موارد، میزان اوقات فراغت زنان، مهارت در کشاورزی و ثبات و آرامش در زندگی، در حد متوسطی بوده است. همچنین از نظر افراد مورد بررسی میزان سایر موارد بعد از اجرای طرح بهبود یافته است.

جدول ۲- ارزیابی وضعیت اجتماعی- فرهنگی محل سکونت قبل و بعد از اجرای طرح

موارد	قبل از اجرای طرح			بعد از اجرای طرح		
	ضعیف	متوسط	خوب	ضعیف	متوسط	خوب
فرآوانی	۷۶	۵۳	۷	۹	۴۷	۸۰
امکانات آموزشی	درصد	۵۵,۹	۳۹	۵,۱	۳۴,۶	۵۸,۸
فرآوانی	۷۷	۴۱	۱۸	۱۰	۴۲	۸۴
استفاده از آب لوله کشی	درصد	۵۶,۶	۳۰,۱	۱۳,۲	۳۰,۹	۶۱,۸
فرآوانی	۷۲	۵۲	۱۲	۱۰	۶۳	۶۳
برخورداري از بیمه خدمات درمانی	درصد	۵۲,۹	۳۸,۲	۸,۸	۴۶,۳	۴۶,۳
فرآوانی	۶۳	۶۳	۱۰	۹	۲۹	۹۸
امدادسانی در مواقع بحرانی	درصد	۴۶,۳	۴۶,۳	۷,۴	۲۱,۳	۷۲,۱
فرآوانی	۵۹	۵۶	۲۱	۱۴	۴۶	۷۵
استفاده از حمام (شخصی-عمومی)	درصد	۴۳,۴	۴۱,۲	۱۴,۴	۳۴,۱	۵۵,۶
فرآوانی	۶۲	۶۶	۸	۵	۳۹	۹۲
وضعیت امکانات بهداشتی-درمانی	درصد	۴۵,۶	۴۸,۶	۵,۹	۲۸,۷	۶۷,۶
فرآوانی	۳۶	۸۴	۱۶	۶	۶۰	۷۰
وضعیت دسترسی مناسب به مواد غذایی	درصد	۲۶,۵	۶۱,۸	۱۱,۸	۴,۴	۴۴,۱
فرآوانی	۶۵	۵۳	۱۸	۵	۶۱	۷۰
وضعیت دسترسی به شهر (جاده وسایل نقلیه و...)	درصد	۴۷,۸	۳۹	۱۳,۲	۳,۷	۴۴,۹
فرآوانی	۶۶	۵۹	۱۱	۱۰	۶۲	۶۴
وضعیت فضاهای ورزش، فرهنگی و...)	درصد	۴۸,۵	۴۳,۴	۸,۱	۷,۴	۴۵,۶
فرآوانی	۷۰	۴۶	۲۰	۱۵	۵۹	۶۲
روش های جمع آوری زباله و فاضلاب	درصد	۵۱,۵	۳۳,۸	۱۴,۷	۱۱	۴۳,۴
فرآوانی	۴۵	۷۸	۱۳	۱۲	۷۷	۴۷
وضعیت مسکن	درصد	۳۳,۱	۵۷,۴	۹,۶	۸,۸	۵۶,۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

بر اساس آنچه که گفته شد، بطور کلی در برخی از شاخص‌ها وضعیت خانوارهای روستایی نسبت به قبل بهبود یافته است و در برخی موارد بدون تغییر و همانند گذشته است. جدول ۳ ادامه متغیرهای وضعیت اجتماعی و فرهنگی در روستاهای مورد مطالعه را بیان می‌کند.

جدول ۳- ادامه ارزیابی وضعیت اجتماعی- فرهنگی محل سکونت قبل و بعد از اجرای طرح

موارد	قبل از اجرای طرح			بعد از اجرای طرح		
	ضعیف	متوسط	خوب	ضعیف	متوسط	خوب
فرآوانی	۷۶	۳۹	۲۱	۱۳	۳۴	۸۹
استفاده از وسایل ارتباط جمعی، نظیر تلویزیون و...)	درصد	۵۵,۹	۲۸,۷	۱۵,۴	۲۵	۶۵,۴
فرآوانی	۴۶	۴۵	۴۵	۱۹	۷۸	۳۹
میزان اوقات فراغت زنان	درصد	۳۳,۸	۳۳,۱	۳۳,۱	۱۴	۵۷,۴
فرآوانی	۳۵	۴۰	۶۱	۳۱	۶۲	۴۳
ثبات و آرامش در زندگی	درصد	۲۵,۷	۲۹,۴	۴۴,۹	۲۲,۸	۴۵,۶
فرآوانی	۲۹	۴۵	۶۲	۹	۵۳	۷۴
نحوه گذران اوقات فراغت	درصد	۲۱,۳	۳۳,۱	۴۵,۶	۶,۶	۳۹
فرآوانی	۷۸	۴۴	۱۴	۱۴	۵۸	۶۴
امکانات تحصیل جهت دختران	درصد	۵۷,۴	۳۲,۴	۱۰,۳	۱۰,۳	۴۲,۶
فرآوانی	۲۸	۵۳	۵۵	۱۷	۶۵	۵۴
مهارت در کشاورزی	درصد	۲۰,۶	۳۹	۴۰,۴	۱۲,۵	۴۷,۸
فرآوانی	۹۲	۳۳	۱۱	۶	۶۵	۶۵
وضعیت سواد خانوار	درصد	۶۷,۶	۲۴,۳	۸,۱	۴,۴	۴۷,۸
فرآوانی	۹۲	۳۴	۱۰	۱۷	۴۰	۷۹
شرایط برای ورود به دانشگاه	درصد	۶۷,۶	۲۵	۷,۴	۱۲,۵	۲۹,۴
فرآوانی	۳۶	۵۰	۵۰	۱۳	۵۴	۶۹
امنیت اجتماعی	درصد	۲۶,۵	۳۶,۸	۳۶,۸	۹,۶	۳۹,۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

وضعیت اقتصادی

اکثریت افراد قبل از اجرای طرح میزان استفاده از ماشین آلات و ایجاد اشتغال را ضعیف ارزیابی نموده‌اند، بگونه‌ای که به ترتیب ۵۵,۱ درصد و ۳۸,۱ درصد افراد گزینه ضعیف را برای این موارد انتخاب کردند. همچنین عوامل مقدار زمین زراعی دیم، میزان تولیدات زراعی، میزان رواج صنایع دستی بعنوان شغل جانبی، میزان فروش محصولات تولیدی و دسترسی به بازار فروش تولیدات از نظر اکثر افراد در حد متوسطی بوده است. همچنین افراد متغیرهای مقدار زمین زراعی آبی، درآمد حاصل از دامداری و کشاورزی، میزان آب کشاورزی، تعداد دام گوشتی و شیری قبل از اجرای طرح خوب ارزیابی نموده‌اند. اکثریت افراد بعد از اجرای طرح موارد مقدار اراضی زراعی دیم و آبی را ضعیف و میزان تولیدات زراعی، استفاده از ماشین آلات کشاورزی، ایجاد اشتغال، و... را خوب و مطلوب دانسته‌اند.

جدول ۴- ارزیابی وضعیت اقتصادی محل سکونت قبل و بعد از اجرای طرح

موارد	قبل از اجرای طرح			بعد از اجرای طرح		
	ضعیف	متوسط	خوب	ضعیف	متوسط	خوب
مقدار اراضی زراعی آبی	۴۰	۲۷	۶۹	۶۹	۴۳	۲۴
درصد	۲۹,۴	۱۹,۹	۵۰,۷	۵۰,۷	۳۱,۶	۱۷,۶
مقدار اراضی زراعی دیم	۳۴	۵۲	۵۰	۵۸	۵۴	۲۴
درصد	۲۵	۳۸,۲	۳۶,۸	۴۲,۶	۳۹,۸	۱۷,۶
میزان تولیدات زراعی	۳۷	۵۵	۴۴	۲۵	۷۲	۳۹
درصد	۲۷,۲	۴۰,۴	۳۲,۴	۱۸,۴	۵۲,۹	۲۸,۷
استفاده از ماشین آلات کشاورزی	۷۵	۴۵	۱۶	۱۰	۷۷	۴۹
درصد	۵۵,۱	۳۳,۱	۱۱,۸	۷,۴	۵۶,۶	۳۶
درآمد حاصل از دامداری و کشاورزی	۳۰	۴۶	۶۰	۲۹	۷۳	۳۴
درصد	۲۲,۱	۳۳,۸	۴۴,۱	۲۱,۳	۵۳,۷	۲۵
میزان رواج صنایع دستی بعنوان شغل جانبی	۴۸	۶۶	۲۲	۲۵	۸۳	۲۸
درصد	۳۵,۳	۴۸,۵	۱۶,۲	۱۸,۴	۶۱	۲۰,۶
میزان آب کشاورزی	۴۲	۳۵	۵۹	۳۷	۷۱	۲۸
درصد	۳۰,۹	۲۵,۷	۴۳,۴	۲۷,۲	۵۲,۲	۲۰,۶
تعداد دام گوشتی و شیری	۲۸	۳۲	۷۶	۴۵	۶۵	۲۶
درصد	۲۰,۶	۲۳,۵	۵۵,۹	۳۳,۱	۴۷,۸	۱۹,۱
دسترسی به بازار فروش تولیدات	۵۱	۷۱	۱۴	۲۱	۷۳	۴۲
درصد	۳۷,۵	۵۲,۲	۱۰,۳	۱۵,۴	۵۳,۷	۳۰,۹
میزان فروش محصولات تولیدی	۴۱	۶۵	۳۰	۱۷	۶۴	۵۵
درصد	۳۰,۱	۴۷,۸	۲۲,۱	۱۲,۵	۴۷,۱	۴۰,۴
ایجاد اشتغال	۵۲	۴۷	۳۷	۱۸	۵۹	۵۹
درصد	۳۸,۲	۳۴,۶	۲۷,۲	۱۳,۲	۴۳,۴	۴۳,۴

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

ارزیابی و بحث

تعیین رابطه بین متغیرها یکی از جنبه‌های مهم و کاربردی در تحقیقات مبتنی بر آمار می‌باشد. در واقع با این عمل مشخص می‌شود که عوامل بررسی شده، در بهبود شرایط تاثیر داشته یا نداشته است. یکی از سوالات مطرح شده این تحقیق این بوده است که آیا ساماندهی سکونتگاههای روستایی موجب تغییراتی در وضعیت اقتصادی خانوارهای روستایی شده است؟ برای این منظور متغیرهای اقتصادی موجود در این زمینه از طریق آزمون ویلکاکسون مورد تحلیل قرار گرفت.

در بررسی تاثیر طرح ساماندهی بر مقدار زمین زراعی آب و دیم خانوارها، با توجه به سطح معناداری بدست آمده از آزمون ویلکاکسون ($0,05 < 0,000$)، نتیجه گیری می‌شود که مقدار اراضی زراعی آبی و دیمی افراد قبل و بعد از

اجرای طرح تفاوت معناداری داشته است و البته با توجه به اینکه تعداد و مجموع رتبه‌های مثبت کمتر از تعداد و مجموع رتبه‌های منفی می‌باشد. نتیجه گرفته می‌شود که طرح ساماندهی سبب افزایش مقدار اراضی زراعی برای خانوارها نشده است. در واقع بدون تغییر بوده است. در بررسی موثر بودن طرح ساماندهی بر میزان تولیدات زراعی خانوارها با توجه به نتیجه آزمون ($0,706 > 0,05$)، نتیجه می‌گیریم که میزان تولیدات زراعی خانوارها قبل و بعد از اجرای طرح تفاوت معناداری با هم ندارد، به عبارت دیگر اجرای طرح ساماندهی بر میزان تولیدات زراعی خانوارها تأثیرگذار نبوده است. همچنین متغیر درآمد حاصل از دامداری و کشاورزی بر اساس نتایج بدست آمده، نشانگر آن است که درآمد این بخش برای خانوارها قبل و بعد از ساماندهی خانوارهای روستایی تغییری نکرده است. این موضوع را نتایج تحلیل این متغیر با سطح معناداری ($0,06 > 0,05$)، اثبات می‌کند. متغیرهای استفاده از ماشین آلات کشاورزی با سطح معناداری ($0,000 < 0,05$)؛ میزان رواج صنایع دستی بعنوان شغل جانبی ($0,010 < 0,05$)؛ میزان آب کشاورزی ($0,033 < 0,05$)؛ تعداد دام گوشتی و شیری ($0,000 < 0,05$)؛ دسترسی به بازار فروش تولیدات، میزان فروش محصولات تولیدی و ایجاد اشتغال ($0,000 < 0,05$)؛ نشان می‌دهد که بین آنها و طرح ساماندهی روستاها رابطه معناداری وجود دارد. چراکه عدد ارزشی بدست آمده در آزمون کمتر از $0,05$ می‌باشد. در مورد متغیرهای استفاده از ماشین آلات کشاورزی، میزان رواج صنایع دستی بعنوان شغل جانبی و... با توجه به اینکه تعداد و مجموع رتبه‌های مثبت بیشتر از تعداد و مجموع رتبه‌های منفی می‌باشد. نتیجه گرفته می‌شود که طرح ساماندهی سبب ایجاد تغییرات مثبتی در این موارد شده است. لذا باید گفت که طرح ساماندهی روستاهای مورد مطالعه، در ابعاد اقتصادی بجز چند مورد، توانسته شرایط حال را حفظ یا آنها را بهبود بخشد.

جدول ۵- نتایج آزمون ویلکاکسون در بررسی طرح ساماندهی بر بهبود وضعیت اقتصادی خانوارها

موارد	تعداد رتبه منفی	تعداد رتبه مثبت	مجموع رتبه منفی	مجموع رتبه مثبت	سطح معناداری
مقدار اراضی زراعی آبی	۷۱	۴۳	۴۹۸۷,۵	۱۵۶۷	۰,۰۰۰
مقدار اراضی زراعی دیم	۶۴	۳۸	۳۳۷۴	۱۵۷۹	۰,۰۰۰
میزان تولیدات زراعی	۴۵	۵۷	۲۵۲۰	۲۷۳۳	۰,۷۰۶
استفاده از ماشین آلات کشاورزی	۱۱	۸۷	۵۳۷,۵	۴۳۱۳,۵	۰,۰۰۰
درآمد حاصل از دامداری و کشاورزی	۵۹	۴۳	۳۱۶۰	۲۰۹۳	۰,۰۶۰
میزان رواج صنایع دستی بعنوان شغل جانبی	۲۶	۴۳	۷۹۶,۵	۱۶۱۸,۵	۰,۰۱۰
میزان آب کشاورزی	۵۸	۵۲	۳۷۷۷	۲۳۷۸	۰,۰۳۳
تعداد دام گوشتی و شیری	۷۶	۳۴	۴۵۳۸	۱۵۶۷	۰,۰۰۰
دسترسی به بازار فروش تولیدات	۱۷	۶۷	۷۷۹,۵	۲۷۹۰,۵	۰,۰۰۰
میزان فروش محصولات تولیدی	۲۵	۶۴	۱۰۹۷,۵	۲۹۰۷,۵	۰,۰۰۰
ایجاد اشتغال	۲۹	۷۰	۱۳۷۶	۴۵۷۴	۰,۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

سوال دوم تحقیق این بوده است که آیا ساماندهی روستاهای مورد مطالعه، بر وضعیت اجتماعی و فرهنگی خانوارها موثر بوده است؟ برای بررسی اینکه تأثیرات طرح ساماندهی روستاهای مورد مطالعه، بر وضعیت اجتماعی و فرهنگی خانوارها چگونه بوده، از آزمون ویلکاکسون با توجه به نوع متغیرها بهره گرفته شد.

در بررسی تأثیر طرح ساماندهی بر وضعیت سواد، استفاده از وسایل ارتباط جمعی (نظیر تلویزیون، رادیو و...)، شرایط برای ورود به دانشگاه، وضعیت مسکن، استفاده از آب لوله کشی و امکانات آموزشی با توجه به سطح معناداری بدست آمده از آزمون ($0,000 < 0,05$)، نتیجه آن شد که این موارد قبل و بعد از طرح ساماندهی روستاها تفاوت معناداری دارند.

لذا طرح ساماندهی بر بهبود وضعیت این موارد موثر بوده است. در مورد آب لوله کشی، امکانات آموزشی و وضعیت مسکن نیز بحث مشارکت و تعامل مردم و همچنین تمرکز جمعیت در یک مکان سبب شده است که امکانات و تسهیلات به روستاییان داده شود و این شاخص‌ها در محدوده مورد مطالعه افزایش یابد. در مورد متغیر تأثیرگذاری طرح ساماندهی بر میزان اوقات فراغت زنان نیز با توجه به سطح معنی داری ($0.05 < 0.63$)، نتیجه گرفته می‌شود که میزان اوقات فراغت زنان قبل و بعد از طرح ساماندهی تفاوت معناداری با هم ندارد. در مورد ثبات آرامش با سطح معناداری ($0.05 < 0.236$) نیز عدم تأثیر گذاری قابل مشاهده است و این متغیر نیز نسبت به قبل و بعد تفاوتی نداشته است. در مورد شاخص نحوه وضعیت مهارت‌های کشاورزی در قبل و بعد از ساماندهی، باید گفت که تفاوت معناداری در دو دوره وجود ندارد، و در زمینه‌های آموزش مهارت‌های کشاورزی بعد از ساماندهی، کمتر کار شده است و یا اصلاً فعالیت مهارتی خاصی برای روستاییان انجام نشده است. در مورد تأثیرگذاری ساماندهی روستاها در شاخص‌های امنیت اجتماعی، امدادسانی در مواقع بحرانی، و... نیز با توجه به سطح معناداری کمتر 0.05 ، تفاوت معناداری وجود دارد، بگونه‌ای که تعداد و مجموع بیشتر رتبه‌های مثبت از تعداد و رتبه‌های منفی نیز این موثر بودن در این متغیرها و بهبود آنها را تایید می‌کند. بطور کلی باید بیان کرد که با توجه به افزایش تمرکز جمعیت، ارائه تسهیلات اجتماعی برای روستاییان افزایش یافته، در واقع عدالت اجتماعی کمی نسبت به قبل بهبود داشته است.

جدول ۶- نتایج آزمون ویلکسون در بررسی طرح ساماندهی بر بهبود وضعیت اجتماعی-فرهنگی خانوارها

مورد تأثیر گذار در پذیرش طرح	رتبه مثبت	رتبه منفی	تعداد	رتبه مثبت	رتبه منفی	تعداد	مجموع رتبه مثبت	مجموع رتبه منفی	سطح معناداری	مورد تأثیر گذار در پذیرش طرح	رتبه مثبت	رتبه منفی	تعداد	رتبه مثبت	رتبه منفی	تعداد	مجموع رتبه مثبت	مجموع رتبه منفی	سطح معناداری
وضعیت سواد افراد خانوار	۷	۱۱۰	۳۳۵	۶۵۶۸	۰.۰۰۰	مهارت در کشاورزی	۴۰	۵۱	۱۹۰۴	۲۲۸۲	۰.۴۱۹								
امکانات آموزشی شرایط برای ورود به دانشگاه	۵	۱۰۸	۲۴۴	۶۱۹۷	۰.۰۰۱	امنیت اجتماعی	۲۷	۶۰	۱۱۴۹	۲۶۷۹	۰.۰۰۱								
وضعیت مسکن استفاده از آب لوله کشی	۱۰	۷۰	۴۶۰	۲۷۸۰	۰.۰۰۰	امدادسانی در مواقع بحرانی	۴	۱۰۶	۲۴۴	۵۸۶۱	۰.۰۰۰								
استفاده از وسایل ارتباط جمعی و... میزان اوقات فراغت زنان	۹	۹۵	۳۰۴	۵۱۵۶	۰.۰۰۰	وضعیت امکانات بهداشتی-درمانی	۴	۱۰۸	۱۵۲	۶۱۷۶	۰.۰۰۲								
ثبات و آرامش در زندگی	۵۰	۴۶	۲۶۳۷	۲۰۱۹	۰.۲۳۶	وضعیت دسترسی مناسب به مواد غذایی	۹	۷۹	۳۳۷.۵	۳۵۷۸.۵	۰.۰۰۱								
برخورداري از بیمه خدمات درمانی	۶	۸۸	۲۳۳	۴۲۳۲	۰.۰۰۰	استفاده از حمام (شخصی-عمومی)	۱۲	۸۵	۶۱۴.۵	۴۱۳۸.۵	۰.۰۰۰								
امکانات تحصیل برای دختران	۱۳	۹۶	۵۹۶.۵	۵۳۹۸.۵	۰.۰۰۱	وضعیت دسترسی به شهر از نظر جاده و وسایل نقلیه نحوه گذران اوقات فراغت	۱۱	۹۴	۴۶۵	۵۱۰۰	۰.۰۰۰								
						وضعیت فضاهای ورزشی، فرهنگی و گردشگری	۶	۸۳	۱۷۴	۳۸۳۱	۰.۰۰۰								
						روش های جمع آوری و دفع بهداشتی زباله و فاضلاب	۱۴	۸۹	۷۶۱.۵	۴۵۹۴.۵	۰.۰۰۱								

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

سوال سوم تحقیق نیز این بوده است که آیا آگاهی سازی نسبت به ساماندهی روستاهای مورد مطالعه، در مقبولیت آن توسط مردم تأثیر مناسبی داشته است؟ برای اینکه سطح معناداری عوامل موثر بر پذیرش طرح توسط روستاییان مشخص گردد، از آزمون دو جمله‌ای (binomial)، استفاده گردید.

در مورد عوامل آگاهی از تأثیرات طرح در کاهش بیسوادی با سطح معناداری (0.145)، آگاهی از تأثیر طرح در افزایش درآمد (0.346)، آگاهی از تأثیر اجرای طرح در کاهش بیکاری (0.548)، آگاهی از تأثیر اجرای طرح در بهبود امکانات

بهداشتی (0.440)، استفاده از وسایل ارتباط جمعی (۰,۹۳۲)؛ از آنجایی که مقدار p-value عدد حاصل بیش از ۰,۰۵ است، فرض صفر پذیرفته شده، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که این موارد در حد متوسطی بر مقبولیت طرح از سوی روستاییان تاثیر گذار بوده یا اصلاً موثر نبوده‌اند. در مورد متغیر تمایل برای بدست آوردن مسکن مناسب، نسبت مشاهده شده در گروه اول کمتر از ۵۰ درصد به دست آمده است. بنابراین می‌توان گفت میانه پاسخ‌ها بیشتر از ۲ (متوسط) قرار گرفته و این بدان معناست که این موارد تاثیر زیادی بر مقبولیت طرح از سوی روستاییان داشته است. همچنین در موارد متغیرهای اطلاع از اجرای طرح تجمیع، تمایل به عقد قرارداد با طرح، و... نسبت مشاهده شده در گروه اول بیشتر از ۵۰ درصد به دست آمده است. لذا می‌توان گفت میانه پاسخ‌ها کمتر از ۲ (متوسط) قرار گرفته و این بدین معناست که این موارد تاثیر کمی را بر مقبولیت طرح از سوی روستاییان داشته است. بر این اساس اطلاع و میزان آگاهی افراد در مورد طرح و چارچوب کلی آن، بخوبی در مقبولیت طرح موثر بوده، همچنین تغییراتی که طرح از لحاظ اقتصادی و اجتماعی در ابعاد مختلف ایجاد می‌کند، نیز در پذیرش این موضوع تاثیرگذار بوده است. هر چند طرح ساماندهی در برخی از این متغیرها موثر واقع نشده است. بطور کلی باید بیان کرد که عوامل ذکر شده تا حدودی توانسته بر پذیرش طرح توسط خانوارها تاثیر گذار باشد، که دلایل مختلف، از جمله آگاهی افراد، امید دسترسی به امکانات بیشتر، بهبود مشارکت و... می‌تواند در مورد این معیارها واقعیت داشته باشد.

جدول ۷-آزمون دو جمله‌ای هر یک از عوامل مرتبط با پذیرش طرح توسط روستاییان

موارد موثر بر پذیرش	رده	فراوانی	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد آزمون	p-value
اطلاع از اجرای طرح تجمیع	گروه ۱	۲ ≤	۱۰۱	۰,۷۴	۰,۰۰۱
	گروه ۲	۲ >	۳۵	۰,۲۶	
	کل	-	۱۳۶	۱	
تمایل به عقد قرارداد با طرح	گروه ۱	۲ ≤	۹۰	۰,۶۶	۰,۰۰۰
	گروه ۲	۲ >	۴۶	۰,۳۴	
	کل	-	۱۳۶	۱	
آگاهی از تاثیرات طرح در کاهش بیسوادی	گروه ۱	۲ ≤	۵۹	۰,۳۴	۰,۱۴۵
	گروه ۲	۲ >	۷۷	۰,۵۷	
	کل	-	۱۳۶	۱	
آگاهی از تاثیر طرح در افزایش درآمد	گروه ۱	۲ ≤	۷۴	۰,۵۴	۰,۳۴۶
	گروه ۲	۲ >	۶۲	۰,۴۶	
	کل	-	۱۳۶	۱	
آگاهی از تاثیر اجرای طرح در کاهش بیکاری	گروه ۱	۲ ≤	۷۲	۰,۵۳	۰,۵۴۸
	گروه ۲	۲ >	۶۴	۰,۴۷	
	کل	-	۱۳۶	۱	
آگاهی از تاثیر اجرای طرح در افزایش امکانات رفاهی	گروه ۱	۲ ≤	۸۱	۰,۶۰	۰,۰۳۲
	گروه ۲	۲ >	۵۵	۰,۴۰	
	کل	-	۱۳۶	۱	
آگاهی از تاثیر اجرای طرح در بهبود امکانات بهداشتی	گروه ۱	۲ ≤	۷۳	۰,۵۴	۰,۴۴۰
	گروه ۲	۲ >	۶۳	۰,۵۶	
	کل	-	۱۳۶	۱	
دولتی بودن تمام عملیات طرح	گروه ۱	۲ ≤	۱۱۰	۰,۸۱	۰,۰۰۱
	گروه ۲	۲ >	۲۶	۰,۱۹	
	کل	-	۱۳۶	۱	
مشارکت گرفتن مردم در طرح و تصمیم‌گیریها	گروه ۱	۲ ≤	۱۰۳	۰,۷۶	۰,۰۰۰
	گروه ۲	۲ >	۳۳	۰,۲۴	
	کل	-	۱۳۶	۱	
عمل دولت به قول و قرارها	گروه ۱	۲ ≤	۱۱۸	۰,۸۷	۰,۰۰۲
	گروه ۲	۲ >	۱۸	۰,۱۳	
	کل	-	۱۳۶	۱	

جدول ۸ ادامه متغیرها یا عوامل پذیرش، در زمینه پذیرش طرح ساماندهی توسط روستاییان، می‌باشد که توضیحات آن در مطلب قبلی ذکر گردید.

جدول ۸- ادامه آزمون دو جمله‌ای عوامل موثر بر پذیرش طرح توسط روستاییان

موارد تاثیر گذار در پذیرش طرح	رده	فراوانی	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد آزمون	p-value
همکاری ارگان های متولی	گروه ۱	۲<=	۱۰۸	۰,۷۹	۰,۰۰۰
	گروه ۲	۲>	۲۸	۰,۲۱	
	کل	-	۱۳۶	۱	
برگزاری دوره آموزشی پیرامون پذیرش طرح	گروه ۱	۲<=	۱۰۶	۰,۷۸	۰,۰۰۲
	گروه ۲	۲>	۳۰	۰,۲۲	
	کل	-	۱۳۶	۱	
تاثیر افراد معتمد محلی در مقبولیت طرح	گروه ۱	۲<=	۱۰۳	۰,۷۶	۰,۰۰۰
	گروه ۲	۲>	۳۳	۰,۲۴	
	کل	-	۱۳۶	۱	
پذیرش طرح توسط معتمدان و تاثیر آن در پذیرش سایر افراد	گروه ۱	۲<=	۱۱۶	۰,۸۵	۰,۰۰۰
	گروه ۲	۲>	۲۰	۰,۱۵	
	کل	-	۱۳۶	۱	
استفاده از وسایل ارتباط جمعی	گروه ۱	۲<=	۶۹	۰,۵۱	۰,۹۳۲
	گروه ۲	۲>	۶۷	۰,۴۹	
	کل	-	۱۳۶	۱	
تمایل برای بدست آوردن مسکن مناسب	گروه ۱	۲<=	۵۶	۰,۴۱	۰,۰۴۹
	گروه ۲	۲>	۸۰	۰,۵۹	
	کل	-	۱۳۶	۱	
تمایل برای بدست آوردن زمین معوض مناسب	گروه ۱	۲<=	۸۰	۰,۵۹	۰,۰۴۹
	گروه ۲	۲>	۵۶	۰,۴۱	
	کل	-	۱۳۶	۱	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

نتیجه گیری

ساماندهی روستاها در سطح منطقه‌ای یکی از راهبردهای توسعه در راستای توزیع فضایی-مکانی و همچنین ارائه عدالت اجتماعی به مراکز مختلف انسانی می‌تواند باشد. در این تحقیق، نوعی ارزیابی از طرح های ساماندهی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و... شده است. با توجه به ساختار اقتصادی و اجتماعی روستاهای مورد مطالعه و موقعیت جغرافیایی آنها (نزدیکی به مرز خارجی)، ایجاد ساختاری- کارکردی یک ضرورت اساسی بوده است. در واقع با ایجاد یک ساختار جدید، می‌توان کارکردهای متفاوت و مطلوبتر را نیز از روستاهای مورد ذکر انتظار داشت. طرح ساماندهی روستاها بویژه روستاهای پراکنده، در راستای توجه و ارائه خدمات مناسب به آنها چه بدلیل لزوم گسترش فعالیتهای مختلف و چه به دلیل حفظ عدالت اجتماعی که پیشتاز توسعه منطقه‌ای و ملی می‌باشد و در آخر به منظور ترسیم سیمای آتی توسعه درونزای این روستاها امری اجتناب پذیر می‌باشد. روستاهای مورد مطالعه در بخش زهان شهرستان زیرکوه در استان خراسان جنوبی می‌باشند، که طرح ساماندهی آنها انجام شده است. نتایج کلی نشان داد که وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارها با توجه به تحولات و اقدامات انجام گرفته تا حدودی نسبت به گذشته بهتر شده است، هر چند در برخی شاخص ها، نیز کمبودهایی مشاهده می‌شود. در بررسی موثر بودن طرح ساماندهی بر میزان تولیدات زراعی خانوارها نیز اجرای طرح ساماندهی بر میزان تولیدات زراعی خانوارها تاثیر گذار نبوده است. در

زمینه درآمد حاصل از دامداری و کشاورزی نیز نتایج بدست آمده، نشانگر آن است که درآمد این بخش برای خانوارها قبل و بعد از ساماندهی خانوارهای روستایی تغییری نکرده است. در مواردی از جمله استفاده از ماشین آلات کشاورزی، میزان رواج صنایع دستی بعنوان شغل جانبی، دسترسی به بازار فروش تولیدات، میزان فروش محصولات تولیدی و اشتغال زایی، طرح ساماندهی سبب ایجاد تغییرات مثبتی در این موارد شده است. از لحاظ فرهنگی و اجتماعی طرح ساماندهی بر وضعیت سواد افراد خانوارها، استفاده از وسایل ارتباط جمعی (نظیر تلویزیون، رادیو و...)، شرایط برای ورود به دانشگاه و... تأثیرگذار می‌باشد. بگونه‌ای که سبب بهبود سطح فرهنگی افراد شده است. در مورد شاخص نحوه وضعیت مهارت‌های کشاورزی در قبل و بعد از ساماندهی، باید گفت که تفاوت معناداری در دو دوره وجود ندارد، و در زمینه‌های آموزش مهارت‌های کشاورزی بعد از ساماندهی، کمتر کار شده است و یا اصلاً فعالیت مهارتی خاصی برای روستاییان انجام نشده است. بنابراین بخش اقتصادی طرح به نظر می‌رسد که تحولات مختلفی به وجود آورده است و می‌توان با یک برنامه دقیق‌تر زمینه پایدارسازی آنها را فراهم نمود. استفاده از روش‌های مختلف در بخش‌های مختلف خود گویای بهبود این مساله در جامعه روستایی مورد مطالعه است.

ارائه تسهیلات اجتماعی برای روستائیان بهتر شده، در واقع عدالت اجتماعی کمی نسبت به قبل بهبود داشته و از لحاظ فرهنگی نیز با توجه به تعامل مردم روستاها و تبادل اطلاعات و امکانات، سطح فرهنگی مردم در ابعاد مختلف، آموزش، زندگی، امنیت و... بهبود یافته است. مواردی از جمله آگاهی از تأثیرات طرح در کاهش بیسودی با سطح معناداری، آگاهی از تأثیر طرح در افزایش درآمد، آگاهی از تأثیر اجرای طرح در کاهش بیکاری، آگاهی از تأثیر اجرای طرح در بهبود امکانات بهداشتی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی، در مقبولیت طرح از سوی روستائیان تأثیر گذار بوده‌اند. نکته مهم دیگر اینکه بدست آوردن مسکن مناسب، تأثیرگذاری زیادی برای روستائیان در مقبولیت طرح ساماندهی توسط مردم بوده است. بطور کلی میزان آگاهی افراد در مورد طرح و چارچوب کلی آن، بخوبی در مقبولیت طرح موثر بوده، همچنین تغییراتی که طرح از لحاظ اقتصادی و اجتماعی در ابعاد مختلف ایجاد می‌کند، نیز در پذیرش این موضوع موثر بوده است. بر این اساس شاخص‌های اجتماعی و تأثیرگذار طرح یک روند مثبتی داشته است و طرح مزبور توانسته است که برخی تغییرات حتی در حد جزئی را در ساختار جامعه روستایی به وجود آورد.

با توجه به تمامی مطالب بیان شده، بایستی بیان کرد که طرح ساماندهی از نظر ابعاد اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی تأثیرات مثبتی به همراه داشته است. اما نکته مهم در این زمینه این است که بایستی شرایطی فراهم نمود که این تأثیرات مثبت یک روند پایداری را داشته باشند و در واقع مقطعی نباشد. علاوه بر این اثرگذاری طرح زمانی می‌تواند بخوبی قابل مشاهده باشد که زمینه بهبود انواع شاخص‌ها را در ابعاد مختلف زمانی و مکانی فراهم نماید. در راستای این موضوع می‌توان چند پیشنهاد مطابق با پویای ساختاری-کارکردی مطرح نمود. ۱- آموزش و ترویج بیشتر به زنان با توجه به مشکل اشتغال و مهارت کشاورزی. ۲- مشارکت بیشتر مردم در تصمیم‌گیری‌ها با توجه به ضعف موجود در این زمینه. ۳- عمل دولت به قول و قرارها و حمایت از روستائیان. ۴- برنامه ریزی در راستای

تولیدات زراعی خانوارها با توجه به کاهش فرآیندی. ۵- حمایت بخش دامداری با توجه به اینکه بعد از اجرای طرح، نیز وضعیت آن بهبود نیافته است. ۶- فراهم کردن بستر و انگیزه لازم برای پایداری جمعیت.

منابع

بدری، سید علی و طاهر خانی، مهدی (۱۳۸۷)، مقدمه‌ای بر توسعه پایدار روستایی، تهران، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور.

پاپلی یزدی، محمد حسین و ابراهیمی، محمد امیر، (۱۳۸۷)، نظریه‌های توسعه روستایی، چاپ چهارم، نشر سمت، تهران.
دریاباری، جمال الدین و سعیدی، مرتضی (۱۳۸۵)، ساماندهی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی دهستان چهاردانگه)، مجله علمی - ترویجی دانشگاه گرمسار، شماره ۳۲، صص ۱-۲۲.

رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، انتشارات قومس. تهران.
زنگنه، یعقوب و رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۷۶). ساماندهی فضایی سکونتگاه‌های روستایی، نشریه مدرس، شماره ۴، صص ۳۵-۱۹.
سعیدی، عباس، (۱۳۷۷)، توسع پایدار و ناپایداری توسعه روستایی، فصلنامه مسکن و انقلاب، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، شماره ۷۷، صص ۳۷-۴۸.

سعیدی، عباس. (۱۳۸۲). روابط شهر و روستا و پیوندهای روستایی-شهری، فصلنامه جغرافیا، شماره ۱، تهران، ۹۱-۷۱.
سعیدی، عباس. (۱۳۹۱). پیش ساختاری-کارکردی: رویکردی بدیل در برنامه ریزی فضایی، نشریه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۱، صص ۱۸-۱.

شکوری، علی (۱۳۸۰). پژوهشی در توسعه و نابرابری در مناطق روستایی. پژوهش های جغرافیایی، شماره ۴۱، صص ۲۰-۳۸.
صادقی، حجت الله و میکائیکی، جواد. (۱۳۹۱). تصمیم‌گیری منطقه‌ای، الگوی توسعه روستایی در ایران، همایش ملی توسعه روستایی، گیلان.

صیدایی، اسکندر و صالحی، اصغر. (۱۳۸۹). آسیب شناسی بافت سکونتگاهی در حاشیه رودخانه‌ها از نظر اجتماعی، نشریه توسعه روستایی، شماره ۲، ۱۳۵-۱۲۳.

مایر، جرالد و دادلی سیرز (۱۳۶۸)، پیشگامان توسعه، ترجمه سید علی اصغر هدایتی و علی یاسری، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران.
سازمان هواشناسی کشور. (۱۳۹۶)، آمار هواشناسی مندرج در سایت، تهران.

مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰)، سرشماری نفوس و مسکن، تهران.
معاونت برنامه ریزی خراسان جنوبی. (۱۳۹۲)، گزارش اقتصادی، اجتماعی استان خراسان جنوبی (دفتر آمار و اطلاعات و نقشه)، بیرجند.

Hardietal (1997), *Mesuring Sustainable Development: Approach*, New York: Van Nostrand Reinhold.
Herrmann,s & Osinski.E.(1999). *Planning sustainable land use in rural areas at differential levels using GIS and modeling tools*.

Inskeep,E,(1991), *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*, New York: Van Nostrand Reinhold.

Lynch, K. (2005): *Rural-Urban Interaction in the developing world*, London.

Moffatt,I,(2002), *Sustainable development, Principles, Analysis and policy*, The Parhenon Publishing group, London.

Partick,Robert.(2008). *Designing rural residential areas with public transit in mind: developing indicators for sustainable transportation*.

Richard , E-Klosterman and others;(1993), *spread sheet models for urban and Regional analysis*; New jersey university, USA.

UNDP,(1994), *Sustainable Human Development and Agriculture*, New York,Ny,USA.